

Θεολογία και τεχνολογία. Μία άλλη «μεταφυσική» πρόκληση

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Τ. ΓΙΟΥΛΤΣΗ*

Α' Γενικά

Ἡ σχέση ἀνάμεσα στόν «Θεολογικό λόγο» καί τίς «Ἐφηρμοσμένες Ἐπιστήμες», πού φαίνεται ὅτι στήν ἐποχή μας λειτουργεῖ σέ ἓνα πλαίσιο ἀμφίδρομων ἐπιδράσεων, δέν εἶχε πάντοτε τήν ἴδια ἔκφραση καί ἔνταση. Στό μακροῦν παρελθόν ἐντοπίζονται περίοδοι, στίς ὁποῖες ἡ παραπάνω σχέση ἦταν σχεδόν δυσδιάκριτη ἢ μᾶλλον ἀνύπαρκτη. Παρὰ ταῦτα δέν εἶναι δύσκολο νά συναντήσουμε καί ἱστορικές στιγμές, ἔστω μεμονωμένες, μέ «συνάλληλα χαρακτηριστικά» στή θεσμική ἢ τή θεωρητική ἔκφραση τῆς «θεολογίας» καί τῆς «θετικῆς σκέψης». Ἡ τεχνολογική ἔκρηξη τοῦ προηγούμενου αἰῶνα ἀνοίξε προοδευτικά μιὰ νέα περίοδο, στήν ὁποία κεντρικό χαρακτηριστικό εἶναι μιὰ τάση μείωσης τῶν διεπιστημονικῶν ἀποστάσεων, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἰσχυροποίηση τῆς σχέσης ἀνάμεσα στό «λόγο» καί τήν «ἐμπειρική πρακτική». Βέβαια ἡ μείωση εἶναι προοδευτική, γι' αὐτό καί τὰ θεαματικά ἀποτελέσματα φαίνονται καλύτερα τὰ τελευταῖα χρόνια.

Ἄν πρῖν ἀπό τριάντα χρόνια ὑποστήριζε κάποιος ὅτι σύντομα ἡ Ἐκκλησία μας, στίς προοπτικές τῆς ἐμπειρίας καί τῆς θεολογικῆς ἔρευνας, θά συναντηθεῖ μέ τίς λεγόμενες «Θετικές Ἐπιστήμες», εἶναι βέβαιο ὅτι θά εἶχε ἐπικίνδυνα παρεξηγηθεῖ. Ἡ θεολογία καί ὁ ἐρευνητικός της ὀρίζοντας δέθηκαν ἐξαρχῆς μέ τὸ θεωρητικό λόγο, γι' αὐτό καί ἔμειναν ἔξω ἀπό τήν «ἐφηρμοσμένη ἔρευνα». Ἡ γλώσσα τῆς θεολογίας, καί εἰδικότερα ἡ ἔρευνά της, εἶναι κατ' οὐσίαν «ἐξεικονιστική», ἀφοῦ σημαῖνον καί σημαίνόμενον δέν εἶναι δυνατό νά ταυτιστοῦν. Αὐτό ἄλλωστε ὑποδηλώνει ὁ ὅρος «ἀποφατισμός». Στίς «Θετικές Ἐπιστήμες», μέ μιὰ ἄλλη λογική, σημαῖνον καί σημαίνόμενον συνυπάρχουν καί ἴσως(;) ταυτίζονται, γεγονός πού ἐπιβάλλει χρήση ἐμπειρικῶν κριτηρίων γιά τήν ἀξιολό-

---

* Ὁ Βασίλειος Γιούλτσης εἶναι Ὁμότιμος Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.

γηση και έρμηνεία τους. Αυτό αντιπροσωπεύει ο όρος «θετικισμός» με την καθαρά εμπειρική του σημασία.

Ελάχιστες περιπτώσεις θεολογικής έρευνας στο παρελθόν αναζήτησαν κάποια έρίσματα «έμπειρισμού» ή δέχθηκαν έστω τή χρήση μαθηματικών μεγεθών, γι' αυτό και στάθηκαν στην περιοχή των εξαιρέσεων, και τὰ πορίσματά τους έμειναν μόνο πληροφοριακά (λ.χ. άστρονομικοί συσχετισμοί για τόν προσδιορισμό τών πασχαλίων, χρονολογικοί πίνακες, γενεαλογίες, πληθυσμιακές στατιστικές, γεωγραφικές αποστάσεις ή καθορισμός όρίων γεωγραφικών έκκλησιαστικών δικαιοδοσιών). Οί άναφορές εκείνες δέν είχαν τίποτε από τίς σύγχρονες εφαρμογές και δυνατότητες. Ήσαν μάλλον έπικουρική στήριξη παρά διεπιστημονική συνεργασία.

Η εικόνα άρχισε νά μεταβάλλεται πρόσφατα, όταν στο χώρο τών «Έφηροσομένων Έπιστημών» παλαιότερες ανακαλύψεις εξέλιχθηκαν σέ προηγμένες χρήσεις λ.χ. τών ήμιαγωγών, τών κρυστάλλων πυριτίου και τών τυπωμένων κυκλωμάτων, σέ συνδυασμό με τήν όπτική και άλγοριθμική χρήση του δυαδικού συστήματος (0 και 1) ως νέου κώδικα έπικοινωνίας. Οί νέες χρήσεις γέννησαν μία νέα ύβριδιακή έπιστήμη, τήν Πληροφορική, που ανέλαβε, με τή βοήθεια τής μαθηματικής λογικής, τόν μηχανιστικό συσχετισμό τών άλγορίθμων, τή δόμηση βάσεων δεδομένων, τόν προγραμματισμό και τή σχεδίαση λογισμικού, τήν έπεξεργασία, τή ανάλυση, τή συμπίεση, τόν άποθησαυρισμό και τή διάδοση τής πληροφορίας.

Έμεις που ζοΰμε στόν εικοστό πρώτο αιώνα, είμαστε μάρτυρες τών άπαρχών μιας νέας επανάστασης, θά λέγαμε τής «δεύτερης βιομηχανικής». Στόχος τής επανάστασης αυτής δέν είναι πιά ή άντικατάσταση σέ μία καλύτερη μορφή τής μυικής δύναμης του ανθρώπου, γιατί αυτό ήδη έγινε, αλλά του ανθρώπινου έγκεφάλου ως μηχανισμού που έχει τήν πρωτοβουλία στή λήψη αποφάσεων. Στή φάση αυτή ή μηχανή παίρνει τή θέση του δημιουργού της. Κι ενώ έρχεται νά τόν άπαλλάξει από τή μονοτονία και τήν κενότητα τών επαναλαμβανόμενων έργασιών τής σκέψης και του πνεύματος, τελικά τόν μεταβάλλει σέ έξάρτημα μιας πραγματικότητας, όπου τόν πρώτο λόγο, αν δέν έχουν άπόλυτα άκόμη, θά έχουν σίγουρα αύριο τὰ εύρυζωνικά δίκτυα, οί ήλεκτρονικοί υπολογιστές, ένα πλήθος «ίστοχώροι κοινωνικής δικτύωσης»¹ και οί συνεχείς

1. Αρχικά έφανίστηκε τó Chat ως ύπηρεσία συνδιάλεξης σέ πραγματικό χρόνο μέσω διαδικτύου. Η έπικοινωνία πραγματοποιείται με τή βοήθεια άπλου Η/Υ και λειτουργεί ως άνοικτό

μεταμορφώσεις των μικρο-έφαρμογών της ηλεκτρονικής επικοινωνίας: "Ολα-σέ-Ένα (All-in-One)"².

πλαίσιο συζήτησης, chat room ή μπλόγκ, με πρωταρχική πρόθεση να προκαλέσει άλλους χρήστες σε διάλογο μεταξύ (συνήθως) ανωνύμων. Τον Δεκέμβριο του 2007, τέθηκε σε λειτουργία το Firefox Live Chat που δίνει τη δυνατότητα σε χρήστες του να θέτουν γενικά ερωτήματα και να αναμένουν απαντήσεις από έθελοντες υποστηρίξεις που ενδιαφέρονται να απαντήσουν (Το πρακτορείο Associated Press στις 24/04/10 μετέδωσε ότι ένας Άμερικανός πρώην νοσοκόμος, ο Ούιλιαμ Μέλτσερτ-Ντίνκελ κατηγορείται ότι υποβοηθούσε αυτοκτονίες μέσω Διαδικτύου (συζήτηση από το Chatroom) επειδή το έβρισκε «συναρπαστικό». Βλ. in.gr_24/04/10). Μετεξέλιξη του Chat υπήρξε σειρά «ίστοχώρων κοινωνικής δικτύωσης» με αρχικό το Facebook, που ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2004. Οί χρήστες μπορούν να επικοινωνούν μέσω μηνυμάτων με άλλους χρήστες, τους οποίους έχουν εισάγει στις επαφές τους και τους ειδοποιούν όταν ανανεώνουν τις προσωπικές πληροφορίες τους. Όλοι έχουν ελεύθερη πρόσβαση στο δίκτυο. Δημιουργός του Facebook ήταν ο Mark Zuckerberg ως μέλος του πανεπιστημίου του Harvard. Αρχικά δικαίωμα συμμετοχής είχαν μόνο οι φοιτητές του Harvard, ενώ αργότερα το δικαίωμα επεκτάθηκε σε όλους τους σπουδαστές των πανεπιστημίων, κατόπιν στους μαθητές σχολείων και τέλος σε κάθε άνθρωπο του πλανήτη που η ηλικία του ξεπερνούσε τα 13 χρόνια. Το Facebook σήμερα έχει πάνω από 300 εκατομμύρια ενεργούς χρήστες, και θεωρείται ως ένα από τα δημοφιλέστερα web site του πλανήτη. Επίσης χρησιμοποιείται κυρίως για ανέβασμα φωτογραφιών με πάνω από 14 εκατομμύρια φωτογραφίες καθημερινά. Με άφορη τη δημοτικότητά του, το Facebook έχει υποστεί κριτική και κατηγορήθηκε σε θέματα που αφορούν προσωπικά δεδομένα, πολιτικές απόψεις των ιδρυτών του και κυρίως παροχή φιλοξενίας σε πρόσωπα που στερούνται ηθικών ένδοξασμών στην διαδικτυακή επικοινωνία τους. Ώστόσο η συγκεκριμένη ιστοσελίδα παραμένει η πιο διάσημη κοινωνική περιοχή δικτύωσης σε πολλές αγγλόφωνες χώρες. (Στοιχεία κριτικής στο Facebook: Παραβίαση ιδιωτικότητας χρηστών, κακή χρήση από τους ίδιους τους χρήστες και έκθεση προσωπικών δεδομένων από τους ίδιους, ζητήματα προστασίας παιδιών από κακόβουλες προτάσεις, πληθώρα διαφημιστικών ανακοινώσεων, αναζήτηση δεδομένων, προφίλ και συνηθειών χρηστών από μηχανές αναζήτησης (data mining) με σκοπό έμπορικη χρήση, ανεξέλεγκτη δημιουργία σελίδων για διάσημους ή μη ζώντες, απειλές και παρενόχληση μέσω δικτύου, δημιουργία ομάδων με σκοτεινό αντικείμενο, περιεχόμενο και προθέσεις - υποστήριξη ακραίων ιδεολογιών και δράσεων, αλλά και έγκληματικών οργανώσεων, απειλές κατά δημοσίων προσώπων, ρατσισμός, μισαλλοδοξία, στρεβλή κοινωνικότητα, σχετικοποίηση των ανθρώπινων σχέσεων σε απόσπαστες επαφές). Ανάλογες προς τις δραστηριότητες του Facebook χρησιμοποιούν και διαχειρίζονται οί ιστοχώροι: Twitter, Myspace, Freestuff, YouTube, και πολλοί άλλοι.

2. Στην κατηγορία αυτή ανήκει το δημιούργημα της Apple (βγήκε στην αγορά των Η.Π.Α. τον Ιούλιο του 2008, έχει βάρος 135 γραμμαρίων και διαστάσεις 115X61X11,6 mm). Ονομάστηκε iPhone (αί φόν) και έχει συγγενείς της ίδιας ή άλλων εταιρειών το iPod Touch, το iPad και το Xperia X10. Το iPhone έχει μνήμη από 8 μέχρι 32 GB και είναι α) κινητό τηλέφωνο με κύκλωμα GSM, τετραπλής μπάνας (850, 900, 1800 και 1900 MHz, β) εύρυγώνια οθόνη τηλεό-

Ὁ νέος προβληματισμός αναφέρεται στην πνευματική και ψυχο-συγκινησιακή σφαίρα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου. Εἶναι πίσω ἀπὸ τὴν ἐμπειρική πραγματικότητα, γι' αὐτὸ καὶ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ τὸν μελετήσει κάποια ἀπὸ τὶς γνωστὲς ἐπιστῆμες. Χρειάζεται μία μετα-κοινωνική διάσταση, μιὰ μετα-κοινωνιολογική ὀπτική, πὺν θὰ δεῖ τὴν τεχνολογία σὰν καταλύτη τῆς ἀνθρώπινης κυριαρχίας πάνω στὴ φύση καὶ τὴν ὕλη, καὶ τὶς συνέπειες αὐτῆς τῆς κατάλυσης πάνω στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο καὶ τὶς κοινωνίες τοῦ αὐριο. Τὸ πρόβλημα ἀρχίζει νὰ ὑπάρχει ἀπὸ τὴ στιγμή τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, πὺν εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα ἀσύλληπτες τεχνολογικὲς ἐφαρμογές. Οἱ ἐφαρμογές αὐτὲς ἦταν φυσικὸ νὰ δημιουργήσουν μιὰ δικαιολογημένη φοβία γιὰ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου στὸ σύγχρονο πολιτισμὸ ἐξελίχθηκε ἀπροσδόκητα σὲ ἀγωνία γιὰ τὸ πεπρωμένο του. Πίστη, ἐλπίδα, καρτερία, ὑπομονή, ἀπαντοχή, προσδοκία ὡς ἔννοιες-ἀρετές, μὲ μεταφυσικὸ κυρίως περιεχόμενο καὶ πνευματικὴ φόρτιση, ἔχουν χάσει κάθε νόημα καὶ σημασία.

Γι' αὐτὸ καὶ χρειάστηκε κάτι τὸ δυνατὸ καὶ μεγαλειῶδες, κάτι πὺν νὰ συγκλονίζει καὶ νὰ συναρπάζει. Πάντοτε γιὰ νὰ πιστέψει ὁ ἄνθρωπος ζητοῦσε ἀποδείξεις. Γιὰ νὰ βεβαιωθεί γιὰ ὅποιαδήποτε πρόκληση, χρειάστηκε ἐπίδειξη δυνάμεων, θαύματα, ἀληθινὰ θαύματα. Γι' αὐτὸ καὶ πίστεψε ἀρχικὰ στοὺς μάγους, ἀργότερα στοὺς προφήτες, μετὰ στοὺς θεραπευτές, σὲ λίγο στοὺς διδασκάλους καὶ τελικὰ στοὺς μεσσίες. Κάθε φορὰ ἐντυπωσιαζόταν ἀπὸ τὸ καινοφανές, τὸ ἐκπληκτικὸ, τὸ παράδοξο, τὸ μυστηριῶδες, ἐκεῖνο πὺν τοῦ προκαλοῦσε ἀνάμεικτα συναισθήματα φόβου καὶ δέους, θαυμασμοῦ καὶ σεβασμοῦ, καθιέρωσης καὶ λατρείας, ἀποδοχῆς καὶ αὐτοβεβαίωσης τῆς μικρότητάς του. Καὶ στὴν ἐποχὴ μας τέτοια θαύματα μπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρει μόνον ἡ «νέα θεότητα» πὺν λέγεται *Τεχνολογία*³.

ρασης καὶ βίντεο, γ) συσκευὴ πλοήγησης στὸ διαδίκτυο καὶ ἠλεκτρονικῆς ἀλληλογραφίας, δ) συσκευὴ γεωεντοπισμοῦ (GPS) καὶ προβολῆς χαρτῶν, ε) φωτογραφικὴ μηχανὴ καὶ κάμερα λήψης βίντεο, στ) ραδιόφωνο στὰ FM καὶ τὰ Μεσαία παγκόσμιας λήψης καὶ ζ) MP3 ἀνοικτῆς ἀκρόασης 16 ὥρῶν.

3. Νὰ θυμηθοῦμε: Ραδιενεργὸ κοβάλτιο γιὰ τὴν θεραπεία τοῦ καρκίνου, ἀκτίνες λέιζερ στὴ χειρουργικὴ χωρὶς νυστέρι, ὕγροι κρύσταλλοι, ὀπτικὲς ἴνες καὶ τηλεπικοινωνιακοὶ δορυφόροι στὶς ἐπικοινωνίες, τὴν πληροφορικὴ καὶ τὴν τηλεοπτικὴ, νανοτεχνολογία στὴ βιομηχανία ὀλοκληρωμένων μικροκυκλωμάτων, ἀλλὰ καὶ στὴ χειρουργικὴ τοῦ ἐγκεφάλου, μικροκύματα στὴν ἀκουστικὴ καὶ τὴ ραδιοεπικοινωνία, ραδιοτηλεσκόπιο στὴν ἀναζήτησι τῶν ἐσχατιῶν τοῦ σύμ-

Ἐδῶ ἀναδύεται ὁ «μεταφυσικός δυναμισμός» τῆς τεχνολογίας, πού μὲ τὰ τεχνολογικά της θαύματα κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ τοποθετηθεῖ μὲ δέος καὶ ἐμπιστοσύνη ἀπέναντί της. Στὰ μάτια, λοιπόν, τοῦ μέσου σύγχρονου ἀνθρώπου καὶ εἰδικότερα τῶν μέσων νέων τῆς ἐποχῆς μας μόνη ἡ τεχνολογία ἔχει σήμερα τὴ δύναμη νὰ πραγματοποιεῖ θαύματα καὶ μάλιστα αὐθεντικά. Νά, γιατί ἡ τεχνολογία εἶναι ἡ τελευταία πίστη τοῦ ἀνθρώπου, ἡ τελευταία ἀγάπη του, πού, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασή της, εἶναι ἔτοιμος ἀκόμη καὶ νὰ παραμορφώσει τὸ ἴδιο τὸ πρόσωπό του.

Αὐτὰ σὲ γενικὲς γραμμὲς ἀντιπροσωπεύουν τὴν τεχνολογικὴ πρόκληση πού, ὅσο κι ἂν φαίνεται περιεργό, ἐνδιαφέρει ιδιαίτερα τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ καὶ τὴ θεολογικὴ ἔρευνα.

Β' Διαδίκτυο – Ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ

Οἱ τελευταῖες διαπιστώσεις συνδέονται ἄρρηκτα μεταξύ τους, ἀλλὰ διαφοροποιοῦνται ὡς πρὸς τὰ ἐξειδικευμένα στοιχεῖα πού καλοῦνται νὰ χρησιμοποιήσουν. Φυσικά, καὶ στὴ μία καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση ὑποφώσκει τὸ ἐρώτημα: «Μποροῦμε ἀνενδοίαστα νὰ ἀποδεχόμαστε τὴν τεχνολογικὴ πρόκληση, χωρὶς νὰ φοβόμαστε τίς ἐπιδράσεις της πάνω στοῦ ἀνθρώπινο πρόσωπο ἢ γενικότερα στὶς ἀρχές καὶ τίς ἀξίες τῆς Ὁρθόδοξης Παράδοσης;».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ χρειάζεται νὰ σημειώσουμε ὅτι στὸν τόπο μας ἡ σχέση μὲ τὴν Παράδοση πῆρε πολλὰ φορὲς μορφὲς παραδοσιαρχίας, ἀλλὰ καὶ ζηλωτισμοῦ, πού ὡς γνωστό, ἀπορρίπτουν τοὺς νεωτερισμοὺς ἢ τίς ἐξελικτικὲς προσαρμογές. Ἀκόμη γνωρίζουμε ὅτι ἡ ὀρθόδοξη συνείδηση στὴ λαϊκὴ τῆς ἐκφραση, σχεδὸν μὲ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, στάθηκε ἐπιφυλακτικὴ μπροστὰ στὰ προϊόντα τῆς τεχνολογίας καὶ δὲν δίστασε κάποιες φορὲς νὰ τὰ συνδέσει μὲ τὸ θρίαμβο τοῦ κακοῦ. Ὅταν μάλιστα στὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '90 ἐμφανίστηκαν στὸ διαδίκτυο (Internet) κάποιες χριστιανικὲς ἐκκλησιαστικὲς παρουσίες, ἐδῶ στὴ χώρα μας πολλοὶ ἔβλεπαν μὲ φόβο τὸ ἐνδεχόμενο καὶ μιᾶς μελλοντικῆς ὀρθοδόξου.

παντος, βιονικὲς κατασκευὲς μελῶν καὶ ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου, γενετικὴ τεχνολογία, ἐξωσωματικὴ γονιμοποίηση, κλωνοποίηση, μεταμοσχεύσεις, ὑποκατάστατα αἵματος, γονιδιακὴ ἔρευνα καὶ βελτίωση τοῦ γενετικοῦ κώδικα γιὰ τὴ διόρθωση τῶν σφαλμάτων τῆς φύσης κ.ἄ.

Παράλληλα όμως διατυπώθηκε και ο αντίλογος και μαζί του το αίτημα της ανανέωσης, όταν νέες επικοινωνιακές απαιτήσεις, αλλά και νέα προβλήματα ζητούσαν έξοδο από την αυτάρκεια και κενωτική πρόθεση προσέγγισης και λύσης τους. Έτσι έκανε πάντοτε ή Όρθόδοξη Έκκλησία, όταν χρειάστηκε να απαντήσει στις προκλήσεις πολιτιστικών εξελίξεων. Αρχικά προσάρμοσε το λειτουργικό τυπικό σύμφωνα με τη ζωή των πιστών στις διαφορετικές περιοχές της αυτοκρατορίας. Μεταμόρφωσε και καθιέρωσε τους έθνικούς κοινωνικούς θεσμούς και άσκησε πίεση για τη μεταλλαγή των κοινωνικών προβλημάτων. Στους νεότερους χρόνους συνάντησε την τεχνολογική πρόκληση και δεν την αντιπαρήλθε. Δέχθηκε και το ηλεκτρικό ρεύμα για το φωτισμό των ναών, και το τηλέφωνο για τη ζωντανή κάλυψη των επικοινωνιακών αποστάσεων, και το φάξ για την όμοιοτυπική αποστολή των έγγραφων της. Υιοθέτησε ακόμη, και μάλιστα πολλές φορές άκριτα, ξεπερνώντας κι αυτά τα άνεκτά όρια, τις σύγχρονες ήχητικές εφαρμογές (stereo, HI-FI, Dolby), την εκμετάλλευση των έρτζιανών και των FM για την εκκλησιαστική ραδιοφωνία. Φυσικά σε επίπεδο μηχανοργάνωσης και εκδοτικών δραστηριοτήτων δεν άρνήθηκε τη χρήση του H/Y, τα δίκτυα LAN και τις Βάσεις Δεδομένων. Κυκλοφόρησε κασέτες ψηφιακού ήχου και εικόνας. Άξιοποίησε τις μεγάλες χωρητικότητες των CDs και DVDs για να παρουσιάσει σε βιντεοδίσκους τον μυσταγωγικό της πλούτο, τους θησαυρούς και τα μυσεία της, τη μοναστική της παράδοση και ζωή, τις δημιουργικές δραστηριότητες των νέων της, τα κέντρα έθελοντικής φιλανθρωπίας και ποιμαντικής μέριμνας.

Με κριτήριο τις προηγούμενες εκτιμήσεις, η εκκλησιαστική χρήση του Internet δείχνει να αποτελεί αναπόφευκτη αποδοχή μιάς πολιτισμικής χρήσης - διευκόλυνσης, ανάλογη εκείνης της τυπογραφίας. Ένας θεσμικός φορέας με πραγματικές ανάγκες διανθρώπινου και διαπροσωπικού διαλόγου, αλλά και ιδιαίτερη επικοινωνιακή αποστολή, γεγονός που διαχρονικά χαρακτηρίζει την Έκκλησία, θα ήταν αδιανόητο να παρακάμψει τη σύγχρονη αυτή πρόκληση, με οποιαδήποτε δικαιολογία. Αυτό ισχύει περισσότερο, όταν η πρόκληση με την εικονιστική, γραφιστική, ήχητική και κινητική της δυναμική συγκλονίζει την όπτική και ακουστική δεκτικότητα του σύγχρονου ανθρώπου, και ειδικότερα των νέων της εποχής μας.

Η νέα πρόκληση εισάγει νέους τρόπους επικοινωνίας, νέες μορφές ομαδοποίησης, νέα σύμβολα και κώδικες συμπεριφοράς, νέες χρήσεις και αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου. Έπηρεάζει σημαντικά τα συναισθήματα, τη διάθεση, τις βουλευτικές λειτουργίες, και αυτήν ακόμη τη φαντασία. Δημιουργεί νέ-

ους τύπους φιλίας και αμοιβαιότητας, νέες μεθόδους προσέγγισης και κατάκτησης τῆς γνώσης, νέους ὁρους γλωσσικῆς κοινωνικότητας, νέα ἐπαγγέλματα, νέες προοπτικὲς μέλλοντος και νέα ὄραματα εἰδικὰ γιὰ τὴ γενιὰ πὺν ἐτοιμάζεται νὰ ἀναδεχθεῖ τὶς εὐθύνες τοῦ αὐριο. Συνδέει τὰ πρόσωπα, ὑπερβαίνοντας τὰ ἐμπόδια τοῦ χώρου και τῶν ἀποστάσεων και παρὰ τὰ «ὄποια ἀρνητικὰ τῆς στοιχεῖα», καταλύει τὸ πλέγμα τῆς σύγχρονης μοναξιάς και ἐπιτυγχάνει ἕνα πραγματικὰ πολυδιάστατο μορφωτικό, παιδαγωγικό, αἰσθητικό, ψυχαγωγικό, ἀλλὰ και πνευματικό ἀποτέλεσμα.

Ἡ ἀναφορὰ σὰ «ὄποια ἀρνητικὰ στοιχεῖα», θέλει νὰ διευκρινήσει ὅτι τέτοια στοιχεῖα δὲν πρέπει νὰ ἀποτελέσουν αἰτία ἀποστασιοποίησης⁴. Ἄλλωστε ἕνας ἀπὸ τοὺς κύριους σκοποὺς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ προσπάθεια και ἡ ἀγωνία τῆς γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῶν ἀρνητικῶν δομῶν τοῦ κόσμου, και στὴν κατεύθυνση αὐτή, σχετικὰ μὲ τὴν παρουσία τῆς σὺν τοῦ διαδικτύου, τὰ ὡς τώρα ἀποτελέσματα μαρτυροῦν μᾶλλον θετικὴ παρουσία.

Ἐδῶ ἀποκτᾶ τὴ σπουδαιότητᾶ τῆς ἡ δημιουργία κέντρου ἐκκλησιαστικοῦ διαδικτυακοῦ ταχυδρομείου (e-mail) πὺν θὰ ἀπευθύνεται σὲ «εὔλογα ἐρωτήματα» τῶν ἐπισκεπτῶν. Ὁ τύπος αὐτὸς ἐπικοινωνίας ἔχει ἤδη δοκιμαστῆ θετικὰ ἀπὸ ἄλλες χριστιανικὲς ὁμολογίες, ἐνῶ δὲν εἶναι ἄγνωστες οἱ κάποιες ἀρχικὲς ἀκροτήτες τοῦ (λ.χ. ἐξομολόγηση μὲσῶ e-mail). Ἡ ἀναφορὰ σὲ «εὔλογα ἐρωτήματα» εἶναι τὸ κλειδὶ γιὰ τὴν ἀποφυγὴ ἀκροτήτων. Ἀπαντήσεις σὲ τέτοια ἐρωτήματα ἀνοιξαν διάλογο πὺν ἀπέτελεσε ἀπαρχὴ πνευματικῶν ἀναπροσανατολισμῶν σὲ σημαντικὸ ἀριθμὸ νέων κυρίως χρηστῶν τοῦ διαδικτύου. Εἶναι μῖα θετικὴ πτυχὴ τῆς «ἠλεκτρονικῆς ἐπικοινωνίας», πὺν ἂν ἀξιοποιηθεῖ

4. Χαρακτηριστικὴ περίπτωση ἀρνητικῆς σχέσης μὲ τὸ Internet θεωρεῖται ἡ λεγόμενη «διάσπαση τῆς ἰσορροπίας ἐντὸς και ἐκτὸς διαδικτύου». Εἶναι ἡ ἀπόλυτη παθολογικὴ ἐξάρτηση ἀπὸ τὸν Η/Υ ὡς πύλης εἰσόδου σὶς πολλαπλὲς δυνατότητες πὺν προσφέρονται, ἀλλὰ και ἀπορροφῶν ὅλα τὰ ἐνδιαφέροντα νέων συνήθως, μαθητῶν ἡ φοιτητῶν, πὺν ἐγκαταλείπουν τὶς ὑποχρεώσεις τοὺς και μεταβάλλονται σὲ ἀδιάφορους γιὰ ὅτιδήποτε ἐκτὸς τῆς Πληροφορικῆς. Στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ σημειώσουμε τὴ σημασία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κέντρου Ἀσφαλοῦς Διαδικτύου. Τὸ Κέντρο δημιουργήθηκε μὲ πρωτοβουλίες τῆς Μονάδας Ἑφηβικῆς Ὑγείας τῆς Β΄ Παιδιατρικῆς Κλινικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν και παρέχει ὁδηγίες και μεθόδους γιὰ τὴν ἀποκατάσταση «τῆς ἰσορροπίας ἀνάμεσα σὶς ζωὲς μας ἐντὸς και ἐκτὸς διαδικτύου, μὲ τὴν τροφοδοτήση και τῶν δύο ἐξίσου μὲ ἐνδιαφέρον και δημιουργικότητα». Περισσότερα βλ. «Τὸ online μὲ ἔβγαλε off life», *ΤΟ ΒΗΜΑ, ΒΗΜΑ/ΚΟΙΝΩΝΙΑ*, Κυριακὴ 4 Ἀπριλίου 2010, σ. Α40/64, ὅπου παρουσιάζεται ἀναλυτικὰ τὸ 24ωρο μῖας ψηφιακῆς ζωῆς, ἐπὺννημης νέας 24 χρόνων, μὲ ἀφήγηση τῆς περιπέτειάς τῆς.

μὲ σοβαρότητα καὶ διάκριση μπορεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ πολλαπλὰ τὴ διαμορφούμενη πλέον «ἠλεκτρονικὴ ποιμαντικὴ». Ἡ ἄλλη σημαντικὴ διαδικτυακὴ μορφὴ ἐπικοινωνίας ἀνοίξε μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ blogging⁵, πὺν σύντομα κάλυψε ἕνα μέρος ἀπὸ τὶς λεπτομέρειες τῶν ἐκκλησιαστικῶν εἰδήσεων, οἱ ὁποῖες συνήθως δὲν ἔβλεπαν ἔγκαιρα τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας.

Γ' Ἡ Γένεση τοῦ Θρησκευτικοῦ Διαδικτύου

Ἐδῶ εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώσουμε ὅτι τὸ Διαδίκτυο⁶, ὡς μέσο ἐπικοινωνίας καὶ μετάδοσης πληροφοριῶν (κείμενο, ἦχος, σταθερὴ ἢ κινούμενη εἰκόνα καὶ

---

5. Τὸ blogging (ἀπὸ τὴ λέξη blog=«ἱστολόγιο»), προέρχεται ἀπὸ σύντμηση τῆς λέξης weblog. Εἶναι ἕνα ἡμερολόγιο πὺν στήνεται στὸ διαδίκτυο, σὲ ξεχωριστὴ σελίδα, μὲ δημόσια κείμενα, εἰκόνες ἢ ἠχητικὰ πὺν δημοσιοποιῦνται μὲ χρονολογικὴ σειρά. Μπορεῖ νὰ περιέχει σχολία γενικὰ γιὰ γεγονότα, ἀλλὰ καὶ προσωπικὲς ἀπόψεις καὶ κρίσεις αὐτῶν πὺν γράφουν καὶ μποροῦν νὰ παραμένουν ἀνώνυμοι ἢ ἐπώνυμοι. Ὁ δημιουργὸς τοῦ blog θεωρεῖται καὶ διαχειριστῆς τῶν κειμένων πὺν στέλνουν οἱ bloggers, ἐλέγχει τὰ κείμενα καὶ ἀποφασίζει, ἐφόσον εἶναι ἀναγνώσιμα, νὰ τὰ βγάλει στὸν ἀέρα. Ὅχι σπάνια τὰ κείμενα τοῦ blog παραπέμπουν καὶ σὲ ἄλλες σελίδες blogs. Ὅλα δὲ τὰ blogs συνδεόμενα μεταξύ τούς συγκροτοῦν τὴν blogosphere. Βλ. Γαλδὰ Ἀ., «Τὰ μυστικὰ τῆς μπλογγόσφαιρας», *ΤΟ ΒΗΜΑ, ΒΗΜΑ/SCIENCE/ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ*, Κυριακὴ 2 Μαρτίου 2008, σ. 51//5, ὅπου καὶ λεπτομερεῖς ἀναφορὲς στὴ χρῆση καὶ παράχρησή του.

6. Τὸ internet, μὲ τὸ ἀρχικὸ ὄνομα ARPAnet, ἐμφανίστηκε τὸ 1969 ὡς δικτυακὴ διασύνδεση μικροῦ ἀριθμοῦ ὑπερ-ὑπολογιστῶν πὺν ἀνέλαβαν νὰ ἀνταλλάσσουν πληροφορίες ἀνάμεσα σὲ μονάδες καὶ σχηματισμοὺς τοῦ ἀμερικανικοῦ στρατοῦ. Ὁ κεντρικὸς πυρήνας τοῦ δικτύου σχεδιάστηκε ἀπὸ τὸ Ἀμερικανικὸ Ἐθνικὸ Ἴδρυμα Ἐπιστημῶν καὶ εἶχε τὸ ὄνομα NFSnet. Τὴν περίοδο τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου ἡ Κυβέρνηση τῶν ΗΠΑ ἤθελε νὰ ἀναπτύξῃ ἕνα δίκτυο ἐπικοινωνιῶν πὺν θὰ ἔμενε ἀτρωτο σὲ περίπτωση πυρηνικοῦ πολέμου. Τότε, τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ '60 ὁ κυβερνητικὸς ὀργανισμὸς ARPA (Advanced Research Projects Agency) ἀνέπτυξε ἕνα νέο εἶδος δικτύου ὑπολογιστῶν. Τὸ δίκτυο ὡς ARPAnet συνδέσε 4 ὑπολογιστὲς (τρεις στὴν California καὶ 1 στὴ Utah) κάνοντας χρῆση τοῦ πρωτοκόλλου NCP (Network Control Protocol). Στις ἀρχὲς τοῦ '70 ἄρχισαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν τεχνολογία μεταγωγῆς πακέτων (packet switching) τοῦ ARPAnet καὶ διάφορα Ἐρευνητικὰ Κέντρα μὲ σκοπὸ τὴν σύνδεση τῶν διαφόρων σταθμῶν τους. Τὸ 1971 ἦσαν συνδεδεμένοι 23 σταθμοὶ (hosts), ἐνῶ τὸ 1980 ἔφθασαν τοὺς 200, μὲ παράλληλη δημιουργία τῶν πρώτων διεθνῶν συνδέσεων. Στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '80 ἐπιλέχθηκε τὸ πρωτόκολλο TCP/IP σὰν προτιμότερο γιὰ τὴ λειτουργία τοῦ μεγάλου δικτύου πὺν εἶχε προκύψει ἀπὸ τρία προηγούμενα καὶ ὀνομάστηκε Internet. Τὸ 1986 τὰ συνδεδεμένα host στὸ Internet ἔγιναν 5.000. Τὸ 1989 ὁ κεντρικὸς κορμὸς τοῦ NSFnet ἀναβαθμίστηκε σὲ γραμμὴ T1=1.544Mbps, ἐνῶ τὰ συνδεδεμένα host ἦσαν 100.000. Στις ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ '90 τὰ host στὸ δίκτυο εἶχαν φτάσει τὶς 700.000, ἐνῶ παράλληλα ἀνοίξαν οἱ πόρτες τοῦ Internet γιὰ τὸ

δεδομένα), πολύ έντορα άπασχόλησε τες δυτικές χριστιανικές όμολογίες, αλλά έπίσης και τες μεγάλες και όργανωμένες έκπρσσωπήσεις τών άσιατικών θρησκειών, άρχικά στόν δυτικό κόσμο και άργότερα ειδικά στην Άσία. Σε κάποια διεθνή συνέδρια, στίς άρχές τής δεκαετίας τού '90 είχε ήδη έπισημανθεί ό δυναμικός ρόλος τής νέας τεχνολογίας στην προώθηση και διάδοση τών θρησκευτικών ιδεών, άλλ' έπίσης και ό προβληματισμός τών θρησκειών για τή συνύπαρξη τους σε Έναν έπικοινωνιακό ίστό με όλότελα άπαράδεκτους, για τά θρησκευτικά ήθη, μηχανισμούς προβολής και έμπορίας τού άσέμνου.

Τότε μάλιστα, με δεδομένη τήν έμπειρία τής άδυναμίας κρατικού έλέγχου, λόγω τής άνυπαρξίας σχετικών νόμων, στίς Ένωμένες Πολιτείες κάτω άπό τήν έντονη πίεση θρησκευτικών, εκπαιδευτικών, νομικών και πολιτιστικών κύκλων συζητήθηκε ή ιδέα τής δημιουργίας ένός άλλου διαδικτύου, ύψηλών πολιτιστικών και μορφωτικών προδιαγραφών, τού Internet II. Η ιδέα εκείνη χτίζει έκτοτε τες προϋποθέσεις, φυσικά με πολύ άργους και προσεκτικούς ρυθμούς, ένω παράλληλα άρχισαν νά έμφανίζονται και νά πολλαπλασιάζονται οί θρησκευτικές παρουσίες. Σε μία στατιστική σελίδα τής Alexa⁷ τó 1994 άναφέρονταν 1090 ίστοσελίδες 120 περίπου θρησκευτικών φορέων άνά τόν κόσμο. Σήμερα οί σχετικοί άριθμοί ξεπερνούν έκατοντάδες έκατομύρια, και στή χώρα μας, παρότι τά ποσοστά χρήσης τού διαδικτύου είναι σχετικά χαμηλά, ή δημιουργία έκκλησιαστικών ίστοσελίδων αύξάνει με γεωμετρική πρόοδο.

Στήν δεκαετία τού '90, λοιπόν, άνοιξε ή συζήτηση για τήν όρθόδοξη παρουσία στο διαδίκτυο. Στο σημείο αυτό πρέπει νά άναφέρουμε ότι πέρα άπό τήν εκτίμηση τών νέων τεχνολογιών ως μέσων για τή διάδοση τού θρησκευτικού λόγου και τήν άσκηση τής λεγόμενης «ήλεκτρονικής ποιμαντικής», δύο έπιπλέον

εύρυν κοινό. Άπό τó 1990 τó δίκτυο άρχισε νά παρέχει ύπηρεσίες, άπό τες όποιες οί σημαντικές ήσαν ή ήλεκτρονική άλληλογραφία (e-mail) και τó ήλεκτρονικό έμπόριο. Η αύξηση τής έπικοινωνιακής κίνησης στο διαδίκτυο όδήγησε στή σκέψη πού σύντομα ύλοποιήθηκε και συνέδεσε άπ' ευθείας (on-line) τούς χρήστες με μορφωτικά κέντρα, βιβλιοθήκες, πανεπιστήμια, θρησκευτικούς φορείς, πολιτιστικά και άλλα ίδρυματα για έπιστημονική, έγκυκλοπαιδική και γενικότερα πνευματική ένημέρωση. (Περισσότερα βλ. www.eeei.gr/lessons/history.htm. Πρβλ. και www.technowatch.aueb.gr/other_technologi-es/internet-history.htm).

7. Πρόκειται για τήν πρώτη και σοβαρότερη ίσως στατιστική ίστοσελίδα τού διαδικτύου πού παρέχει άκριβείς πληροφορίες για τόν άριθμό έπισκέψεων, τήν ύψηλ εισόδου σε συγκεκριμένο site καθώς έπίσης και για τήν κατάταξή του σε πίνακες «έπισκεψιμότητας». Η Alexa όμαδοποιεί άπό πλευράς περιεχομένου τά διάφορα sites και παρέχει συγκριτικές πληροφορίες για τή θέση προτίμησής τους άπό τήν πλευρά τών «έπισκεπτών».

σοβαροί λόγοι οδήγησαν στη θετική απόφαση. Ἦσαν: α) ἡ μέσῳ τοῦ διαδικτύου ἀπροκάλυπτη ἄσκηση προσηλυτισμοῦ ἀπὸ ἐσχατολογικῆς ἰουδαιοχριστιανικῆς αἰρέσεως, καὶ β) ἡ σατανιστικὴ προπαγάνδα πού ἀπευθυνόταν στοὺς νέους, ὑποσχόμενη κυρίως δύναμη, εὐκόλο πλοῦτο καὶ ἀσύλληπτες ἐμπειρίες. Οἱ δύο τελευταῖες προκλήσεις δὲν ἦταν δυνατὸ παρὰ νὰ ἀντιμετωπιστοῦν μὲ ἀντίστοιχα μέσα, γι' αὐτὸ καὶ ἡ χρῆση τοῦ διαδικτύου ἐμφανίστηκε ὡς ἡ μοναδικὴ δυνατότητα γιὰ τὴν ἀναχαίτιση τῆς ἀπειλῆς. Ἡ ἀπειλὴ ἀναφερόταν στὰ νειάτα.

Ἐς σημειωθεῖ ἐπίσης ὅτι ἡ δεκαετία πού προηγήθηκε, ἐκείνη τοῦ '80, χαρακτηρίστηκε ὡς ἰδιαίτερα βεβαρημένη ἀπὸ ἀντιθρησκευτικὸ μένος, γεγονὸς πού μεταφράστηκε σὲ παγκόσμιο «ἔλλειμμα πίστεως». Ἡ δεκαετία ἐκείνη, μὲ τὴν εἴσοδό της, ἐπιχείρησε ἀτυχῶς ἀνασύνταξη τῶν ἀθείστικῶν δυνάμεων γιὰ τὴ σχετικοποίησι τῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας. Στὴν ἔξοδό της ὁμως πραγματοποιήθηκαν συγκλονιστικῆς μεταβολῆς πού συνέπιπταν μὲ τὸ τέλος τοῦ «ὑπαρξοῦ Σοσιαλισμοῦ» καὶ μοιραία ἐμφάνιζαν ἀκόμη πιὸ δραματικὸ τὸ κενὸ ἀπὸ τὸ «ἔλλειμμα πίστεως». Ἡ ἐπόμενη, ἡ δεκαετία τοῦ '90, λόγῳ τῶν αἰρετικῶν προσδοκιῶν γιὰ τὴ συντέλεια τοῦ κόσμου, εὐνόησε ὅλες τίς «περὶ ἐσχάτων» ἀφελεῖς ἐρμηνεῖες τῆς Ἀποκάλυψης καὶ κυρίως τὴ διαρχικὴ σύγκρουση ἀνάμεσα στὸ «καλὸ» καὶ τὸ «κακὸ», μὲ τὸ θρίαμβο τοῦ Ἀντιχριστοῦ.

Ἔτσι κατανοεῖται γιὰτί, στὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '90, 20 περίπου διαδικτυακῆς διευθύνσεις ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα ἐνδιαφέρθηκαν νὰ «καλύψουν» τὸ «ἔλλειμμα πίστεως» καὶ προπαγάνδιζαν ἐλεύθερα ὑπὲρ τῆς «Νέας Ἐποχῆς», ὑπὲρ τοῦ χιλιασμοῦ, ὑπὲρ κάποιων παγανιστικῶν καὶ συγκρητιστικῶν αἰρέσεων μονιστικοῦ προσανατολισμοῦ καὶ κυρίως ὑπὲρ τοῦ σατανισμοῦ. Θὰ σημειώσουμε τὴ σκωπτικὴ, μέχρι διακωμώδησις, ἀντιμετώπιση τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος, τὴν παραποίηση ἱστορικῶν γεγονότων καὶ ἀληθειῶν καὶ ἐπίσης τὸν διασυρμὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μυστηρίων, τῶν λειτουργῶν τους, ἀλλὰ καὶ ἐπώνυμων ἐκκλησιαστικῶν καὶ πνευματικῶν προσωποτήτων.

Στὸ ἴδιο πνεῦμα ἔξω ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ γεωγραφικὸ χῶρο ἐπιχειρήθηκε πλαστογράφηση ἀρμοδιοτήτων καὶ ἱστορικῶν ρόλων ἐπισήμων ἐκκλησιαστικῶν φορέων καὶ ἀρχῶν. Στὴν Ἀμερικὴ κάποιοι σχισματικοὶ Ρῶσοι, δῆθεν τοῦ παλαιοῦ ἡμερολογίου μὲ τρεῖς διαφορετικῆς διευθύνσεις, διατείνονταν ὅτι ἐκπροσωποῦν ἐπίσημα τὸ Πατριαρχεῖο τῆς Μόσχας. Στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ μὲ διεύθυνση πού ὀνομαζόταν «οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο», δύο Τοῦρκοι φιλόλογοι καὶ ἓνας ἱμάμης παρουσίαζαν τὸ σχισματικὸ ἔργο τῶν διαδόχων τοῦ γνωστοῦ παπα-Ἐφτὺμ ὡς κέντρο τῆς Ὁρθοδοξίας.

Φυσικά στὸν ὀρθόδοξο χῶρο ὑπῆρχε μία «*δυσκαμψία*» ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς παράδοσης, καὶ βέβαια καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῆς «*αὐτάρκειας*» καὶ τῆς «*πληρότητας*» ποὺ χαρακτηρίζουν διαχρονικὰ ὄχι τόσο τὴν Ἐκκλησία, ὅσο κάποιους ποὺ διατείνονται ὅτι θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς ὑπερασπιστὲς τῆς, λειτούργησαν ἀρνητικά. Παράλληλα ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ὁ ἀντίλογος καὶ μαζί του τὸ αἴτημα τῆς ἀνανέωσης, ὅταν νέες ἀνάγκες, νέες ἐπικοινωνιακὲς ἀπαιτήσεις, ἀλλὰ καὶ νέα προβλήματα ἀπαιτοῦν ἔξοδο ἀπὸ τὴν αὐτάρκεια καὶ κενωτικὴ πρόθεση προσέγγισης καὶ λύσης τους. Βέβαια ἡ ὅποια ἀνανέωση στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν εἶχε, οὔτε καὶ μπορεῖ νὰ ἔχει ριζοσπαστικὸ χαρακτήρα, γιατί κινεῖται στὴν εὐθεία τῆς «*μεσότητος*», ποὺ διακονεῖ χτίζοντας, χωρὶς νὰ κατεδαφίζει.

Δ' Θεολογικὴ Ἔρευνα

Στὸν τομέα τῆς θεολογικῆς ἔρευνας ἡ Πληροφορικὴ καὶ οἱ συνακόλουθες ἐφαρμογές τῆς πρόσφεραν θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ πρότυπα γιὰ τὴν προσέγγιση μεταξὺ μαθηματικῆς καὶ νοησιαρχικῆς λογικῆς, πράγμα ποὺ ἐνδιαφέρει ἄμεσα τὴ θεολογικὴ ἔρευνα. Ἔτσι διευκολύνθηκε ἡ ἀνάλυση τῶν κειμένων μὲ ἓνα σύνολο μεθόδων ἔρευνας. Ἐπιπλέον, μεγάλοι ὄγκοι ἔντυπου ὑλικοῦ συμπίεστηκαν σὲ ἀπειροελάχιστο χῶρο, μειώθηκε τὸ κόστος παραγωγῆς καὶ διευρύνθηκε ὁ ἀριθμὸς τῶν μελετητῶν τους. Οἱ πρὸ γνωστὲς σήμερα πληροφορικὲς ἐφαρμογές στὴ θεολογικὴ ἔρευνα εἶναι:

- Ἡ ἀνάλυση περιεχομένου θεολογικῶν κειμένων σὲ προτεινόμενα μοντέλα σημασιολογικοῦ εὐρετηριασμοῦ δημοσιεύσεων μεγάλων περιόδων φιλολογικῆς παραγωγῆς.
- Ἡ χρηστικὴ καὶ μεθοδικὴ παράσταση τῶν θεολογικῶν γνώσεων μέσα ἀπὸ *γράφους καὶ διαγράμματα*.
- Ἡ στατιστικὴ προσέγγιση τοῦ προσωπικοῦ γλωσσικοῦ ὕφους τοῦ συγγραφέα, μὲ ἐντοπισμὸ τῆς συχνότητος χρήσης ὀρισμένων ρημάτων, ἄκλιτων μερῶν τοῦ λόγου (προθέσεων, συνδέσμων ἢ ἐπιρρηματικῶν ἐκφράσεων) γιὰ τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς πατρότητος ἐπωνύμων καὶ τὴ διακρίβωση τοῦ συγγραφέα ἀνωνύμων κειμένων τῆς πατερικῆς γραμματείας.
- Ἡ ψηφιοποιημένη ἔκδοση μεγάλων σὲ ὄγκο λεξικῶν, ταμείων, εὐρετηρίων, ἀρχείων ἐφημερίδων, περιοδικῶν ἢ πρακτικῶν συνεδρίων καὶ σειρῶν (*Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη, Λεξικά*).

- Ἡ εὐχερὴς πρόσβαση μέσω τοῦ διαδικτύου σὲ μεγάλες βιβλιοθήκες - βάσεις δεδομένων γιὰ ἐνημέρωση καὶ συγκέντρωση πληροφοριῶν, καὶ κυρίως:
- Ἡ ψηφιοποιημένη ἔκδοση σὲ πολυεπίπεδη βάση κειμένων τῆς κλασικῆς καὶ πατερικῆς γραμματείας, ἀλλὰ καὶ τῆς μεταγενέστερης θεολογικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως τῶν 20 χριστιανικῶν αἰῶνων.

Ἀπὸ τίς λύσεις αὐτὲς πιὸ λειτουργικὴ εἶναι ἡ καταγραφή καὶ ὀργάνωση τοῦ ὑλικοῦ σὲ βάσεις δεδομένων (data bases), δηλαδή ἡ ταξινόμηση τῶν πληροφοριῶν κατὰ τρόπον ποῦ προσφέρει ἀποτέλεσμα, ἀνταποκρινόμενο σὲ ὅλες τίς ἀπαιτήσεις τῆς εὐρετηριακῆς ἔρευνας.

Οἱ βάσεις δεδομένων προσφέρουν ἐκδόσεις γραμματειακοῦ ἢ βιβλιογραφικοῦ ὑλικοῦ σὲ CDs, DVDs ἢ ἀνοικτὲς βιβλιοθήκες⁸. Τὸ ἐγχείρημα κυρίως τοῦ

8. Οἱ ἀνοικτὲς βιβλιοθήκες στὴ χώρα μας ἀποτελοῦν τὴν πλουσιώτερη βιβλιογραφικὴ πηγὴ τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Συλλογὲς μεγάλων ιδιωτικῶν βιβλιοθηκῶν, ποὺ προσφέρθηκαν συνήθως ὡς δωρεὰς στὶς πιὸ σημαντικὲς βιβλιοθήκες ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἄλλων φορέων, περιέχουν πλῆθος ἐκκλησιαστικῶν κειμένων. Βιβλικά, πατρολογικά, λειτουργικά, ἀγιολογικά, δογματικά, κανονικά καὶ ἱστορικά ἔργα, κυριακοδρόμα, βίοι ἁγίων, καθὼς ἐπίσης λεξικά, κλασσικά κείμενα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας, τυπωμένα ἀπὸ τὸν 16ο ὡς τὸν 20ο αἰῶνα, προσφέρονται δωρεάν σὲ ψηφιακὴ μορφή στὸν κάθε ἐνδιαφερόμενο. Τὰ δημόσια ἰδρύματα σεβόμενα τὸ copyright προσφέρουν μὲ scanning κείμενα μέχρι τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα. Φυσικά ἔνα μεγάλο ἀριθμὸς συγχρόνων βιβλίων, ποὺ καλύπτονται ἀπὸ τὸ copyright τους, «εἶναι ἐκτεθειμένα» στὴν παράνομη ἀντιγραφή, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πλήττεται ἐπικίνδυνα ἡ διακίνηση τοῦ βιβλίου καὶ κυρίως οἱ συντελεστὲς του. Οἱ πιὸ γνωστὲς ἠλεκτρονικὲς διευθύνσεις ποὺ διαθέτουν νόμιμα καὶ δωρεάν, ὑπὸ προϋποθέσεις ἐπικοινωνίας, ψηφιοποιημένα κείμενα εἶναι:

ΦΟΡΕΙΣ

Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος:

Ἐθνικὸ Μετσόβειο Πολυτεχνεῖο:

Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν:

Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης:

Πανεπιστήμιον Αἰγαίου:

Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων:

Πανεπιστήμιον Κρήτης:

Πανεπιστήμιον Πατρῶν:

Πανεπιστήμιον Πειραιῶς:

Πάντειον Πανεπιστήμιον:

ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

<http://www.nlg.gr/dlpanepet.htm><http://dspace.lib.ntua.gr/><http://openarchives.gr/archive/2><http://www.lib.auth.gr/site/gr/sitemap/>[http://portal.lib.aegean.gr/portal/dt#portal_txt.phtml?
prnbr=1198053923197](http://portal.lib.aegean.gr/portal/dt#portal_txt.phtml?prnbr=1198053923197)<http://pc-3.lib.uoi.gr:8080/jspui/><http://elocus.lib.uoc.gr/> καὶ<http://openarchives.gr/archive/11><http://repository.upatras.gr/dspace/><http://digilib.lib.unipi.gr/spoudai/><http://library.panteion.gr:8080/dspace/>

Internet στάθηκε ως η πιό σημαντική πρόκληση για την ανάπτυξη και το άνοιγμα των μεγάλων βιβλιοθηκών στον παγκόσμιο κοινό.

Άπο τις πρώτες προσπάθειες στη δημιουργία κλειστών βάσεων δεδομένων, με κείμενα της αρχαίας κλασικής και της βυζαντινής θεολογικής γραμματικής, πιό σημαντική θεωρείται η πρωτοβουλία των Πανεπιστημίων Irvine της California και Cork του Dublin. Η αρχική προσπάθεια έγινε με το πρόγραμμα Ibis από τον καθηγητή D. Packard και την ελληνίστρια καθηγήτρια Irene-Marian MacDonald. Το έργο (Ε' έκδοση) ως *Thesaurus Linguae Graecae*, περιέχει σχεδόν το σύνολο της αρχαίας ελληνικής και βυζαντινής γραμματικής από τον 8^ο π.Χ. μέχρι τον 14^ο μ.Χ. αιώνα.

ΦΟΡΕΙΣ

Άκαδημία Άθηνών:

ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

<http://www.academyofathens.gr/ecPortal.asp?id=1426&nt=19&lang=1>

Βικελία Δημοτική Βιβλιοθήκη:

http://www.heraklion.gr/vikelaia/index_gr.html

Βουλή των Ελλήνων:

<http://catalog.parliament.gr/>

Γεννάδειος Βιβλιοθήκη:

<http://www3.ascsa.edu.gr/gennadeion/AdvancedSearch/tabid/210/language/el-GR/Default.aspx/>

Έθνικό Ίδρυμα Έρευνών:

<http://helios-eie.ekt.gr/EIE/>

Έθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης:

<http://pandektis.ekt.gr/dspace/>

Έλληνικό Ίνστιτούτο Βυζαντινών &

Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας:

<http://eib.xanthi.ilsp.gr/gr/>

Ίδρυμα Εϋγενίδου:

<http://www.eugenfound.edu.gr/frontoffice/portal.asp?page=NODE&cnode=218>

Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου ΙΜΧΑ:

<http://www.imxa.gr/collections/code/emuseum.asp?style=Browse&currentrecord=1&newvalues=1&newpage=collections>

Ίερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης Ι.Μ.Θ.:

<http://www.imth.gr/default.aspx?lang=el-GR&loc=1&page=163>

Κέντρον Έρευνας της Έλληνικής

Λαογραφίας, Άκαδημία Άθηνών:

http://www.kentrolaografias.gr/default.asp?V_DOC_ID=2068

Μουσείο Φωτογραφίας Θεσ/νίκης:

<http://www.thmpdigital.gr/>

Τεχνολόγιο Ίδρυμα Τεχνών Α.Π.Θ.:

<http://www.tf.auth.gr/teloglion/default.aspx?lang=el-GR&page=448>

E-prints in Library and Information Science:

<http://eprints.rclis.org/>

Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Μονής Λειμῶνος:

<http://openarchives.gr/archive/41>

World Digital:

<http://www.wdl.org/en/>

openarchives.gr:

<http://openarchives.gr/>

Ἦδη ἐκδόθηκε σὲ CDs ἢ J. P. Migne, *Patrologia Latina*, ἢ *Patrologia Orientalis* καὶ μεγάλος ἀριθμὸς ἐκδόσεων τῆς Βίβλου (περισσότερες ἀπὸ 30), μὲ ἑλληνικό, ἀγγλικὸ ἢ ἄλλο κείμενο καὶ ταμεῖα ἢ λεξικά. Σύντομα ὁλοκληρώνεται μία νέα ἠλεκτρονικὴ κλεῖδα γιὰ τὴ θεματικὴ μελέτη τῆς Πατρολογίας τοῦ J. P. Migne, καὶ ἐτοιμάζεται ἡ ἔκδοσις τῆς J. P. Migne, *Patrologia Graeca*. Στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες ἐξαγγέλθηκε ἔκδοσις τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας ἀπὸ τῶν ἀπαρχῶν τῆς ἑλληνικῆς γραφῆς μέχρι τὸ τέλος τοῦ 18^{ου} αἰώνα. Στὴν ἴδια κατεύθυνση ἐργάζεται καὶ τὸ Ἴδρυμα Μείζονος Ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ ἡ Ἱερὰ Μονὴ Κύκκου χρηματοδοτεῖ τὴν ἔκδοσις τοῦ *Θησαυροῦ τῆς Κυπριακῆς Γλώσσας*.

Ε' Διγγραφικὸ Σύστημα - Φωνητικὴ Ἐπεξεργασία

Κεντρικὸ πρόβλημα στὴν ψηφιακὴ καταγραφή τῶν ἔργων τῆς κλασσικῆς γραμματείας καὶ τῆς ἑλληνικῆς πατρολογίας παραμένει ὁ μεγάλος ὄγκος τῶν κειμένων, ὁ χρόνος ποὺ ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν ἐπεξεργασία, ἢ διόρθωσις τῶν λαθῶν στὶς ἔντυπες ἐκδόσεις καὶ ἡ ἐμφάνισή τους στὰ ἑλληνικά μὲ τὸ πλῆθος τῶν τονικῶν συμβόλων τῆς πολυτονικῆς γραφῆς. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ἡ ὑπαρξὴ διγγραφικοῦ τρόπου ἀποτύπωσης (μονοτονικὸ καὶ πολυτονικὸ σύστημα) δημιουργοῦσε σοβαρὰς δυσχέρειες στὴν καταγραφή, δεδομένου ὅτι ὁ H/Y, ὅταν υἰοθετήθηκε ὁ κώδικας ASCII, ὑποχρεώθηκε νὰ γράφει σὲ περιβάλλον DOS μόνο τὴ μονοτονικὴ γραφή. Ἦδη παρήλθε ἡ ἐποχὴ τῆς μοναδικότητος τῶν μονοτονικῶν κειμένων. Μὲ τὴν ἔκδοσις 3.1 τῶν Windows καθιερώθηκε τὸ πρωτόκολλο ANSI καὶ ἀνοίξαν οἱ δυνατότητες γιὰ τὴ χρῆσις πολυτονικῶν γραμματοσειρῶν. Ἡ κυκλοφορία τῶν Windows 2000 ἐπέβαλε διεθνῶς τὸ ἑλληνικὸ πολυτονικὸ πληκτρολόγιο καὶ οἱ γραμματοσειρὲς Unicode ἔλυσαν ὀριστικὰ τὸ πρόβλημα. Σήμερα στὴν ἑλληνικὴ ἀγορὰ κυκλοφοροῦν περισσότερες ἀπὸ 300 πολυτονικὲς γραμματοσειρὲς Unicode, μὲ πρόσθετα στοιχεῖα γιὰ τὶς εὐρωπαϊκὲς γλώσσες, τὴ ρωσικὴ, τὴν ἑβραϊκὴ καὶ ὀρισμένες ἀπὸ τὶς γλώσσες τῆς Ἄνω Ἀνατολῆς, ποὺ διευκολύνουν τὴν ἄμεση διαδικασίαν στοιχειοθεσίας γιὰ τὴν προώθησις πρὸς τυπογραφικὴ ἔκδοσις τῶν κειμένων.

Μιὰ ἄλλη λύσις προσφέρεται μὲ τὴν ψηφιακὴ ἀνάγνωσις (scanning ἢ φωτογράφιση), ποὺ μὲ εἰδικὰ προγράμματα OCR (ὀπτικοὶ ἀναγνώστες σημείων) μετατρέπουν τὴ σελίδα εἰκόνας σὲ σελίδα κειμένου. Οἱ ἐπιδόσεις τέτοιων προγραμμάτων, ἐνῶ ἀρχικὰ ἐμφάνιζαν μεγάλο ἀριθμὸ λαθῶν, πρόσφατα βελτιώθηκαν μὲ θεματικὰ ἀποτελέσματα.

Πέρα από τις εξειδικευμένες προσπάθειες για την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, η σύγχρονη έρευνα επιδιώκει και πλήθος νέων χρηστικών εφαρμογών. Μετά την κυκλοφορία αρχικά της αγγλικής, ήδη από έτών κυκλοφορεί ελληνικό πρόγραμμα φωνητικής επεξεργασίας κειμένου, χωρίς πληκτρολόγηση, που μετατρέπει εύχερως τόν προφορικό λόγο σε αρχεία κειμένου. Το πρόγραμμα που κυκλοφορεί σε τρίτη βελτιωμένη έκδοση είναι εφοδιασμένο με πλούσιο ελληνικό λεξικό (περίπου 1.000.000 λέξεις) και δυνατότητες περαιτέρω εμπλουτισμού του από τόν ίδιο τόν χρήστη. Παρουσιάζει άψογα κείμενα και μάλιστα με ελάχιστο ποσοστό λαθών (2-10 %).

Η πρόκληση άπαιτούσε αποφάσεις και στην κατεύθυνση αυτή έγιναν σημαντικά βήματα. Παρά τις δικαιολογημένες ή άδικαιολόγητες επιφυλάξεις, αρχίσαμε τη θεωρητική διδασκαλία και τις εμπειρικές εφαρμογές της Πληροφορικής στο Τμήμα Θεολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Άνοιξαμε τις πύλες του Μεταπτυχιακού μας Προγράμματος για εξειδικευμένη έρευνα σε ενδιαφερόμενους πτυχιούχους θετικών κατευθύνσεων, πολλοί από τούς όποιους σπούδασαν τελικά και Θεολογία. Ήδη έχουν χορηγηθεί, μετά από σοβαρή έρευνα και πρωτότυπες μελέτες, δύο μεταπτυχιακά διπλώματα, άλλα τέσσερα βρίσκονται στη φάση της προετοιμασίας και τρεις σημαντικές διδακτορικές διατριβές εγκρίθηκαν από έπταμελές έπιτροπές του Τμήματος. Φυσικά προηγουμένως, μετά από σοβαρές συζητήσεις και προβληματισμούς στο ίδιο Τμήμα, αποφασίστηκε και η δημιουργία θέσης Δ.Ε.Π. για τη διδασκαλία του αντικείμενου «Πληροφορική και Θεολογία». Ίδρύθηκε η θέση, προκηρύχθηκε, και ήδη μετά την έκλογή του διδάσκει τó παραπάνω αντικείμενο σε ύποχρεωτικό μάθημα ó Λέκτορας, τώρα Έπίκ. Καθηγητής της Πληροφορικής. Για τήν εμπειρική εξέταση των φοιτητών λειτουργεί σχετική νησίδα Πληροφορικής, με πλήρη εργαστηριακό έξοπλισμό από μονάδες Ήλεκτρονικών Ύπολογιστών και βέβαια με τήν παρουσία ειδικού έπιστήμονα Ε.Τ.Ε.Π.

ΣΤ΄ Συμπεράσματα

Η Έκκλησία μπροστά στην τεχνολογική πρόκληση δέν φαίνεται τελικά να έχει σήμερα πολλά περιθώρια έπιλογών. Τα τεχνολογικά προϊόντα έμπερικλείουν, πέρα από τα εύγεγικά, και άρνητικά στοιχεία, άλλ' ή άθέατη πτυχή αυτών των ποιότητων, συνδέεται ουσιαστικά με τόν άνθρωπο και τήν έλευθερία του, και είναι άδικο να άπορρίπτουμε ή να ένοχοποιούμε γι' αυτό τήν έπιστήμη και τόν πολιτισμό.

Ἐδῶ ἀποκτᾶ οὐσιαστικὴ ἐπικαιρότητα τὸ πρόβλημα τῆς πνευματικῆς μεταλλαγῆς τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, πού μὲ τὰ δῶρα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀποκαθαίρεται, ἐξαγιαζεται καὶ δίνει νόημα καὶ περιεχόμενο καὶ σ' αὐτὰ τὰ προϊόντα τῆς ὕλης, τῆς τεχνολογίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἀνακαινισμένα μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας μποροῦν νὰ μεταβάλλουν τὴ σχετικὴ δυνατότητα σὲ ἀποτελεσματικὸ μέσο γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησή μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ μεταφορὰ καὶ μετάδοση τοῦ μηνύματος τῆς καταλλαγῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, τῆς φιλανθρωπίας, τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ καὶ τῆς εἰρήνης. Στὴν προοπτικὴ αὐτὴ ὁ ἄνθρωπος ἀνακτᾶ τὸν κεντρικὸ τοῦ ρόλο στὴν κοινωνία καὶ τὴν κτίση. Εἰσέρχεται στὴν «ὄγδοη ἡμέρα τῆς δημιουργίας», ὅπου συνεχίζεται ἡ «ἀνάπλασις τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου καὶ τῆς συστενάζουσας κτίσης». Τὸ μυστικὸ δὲ εἶναι, ὅτι αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀνάπλαση διακονεῖ ἀενάως τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας.